

آینده‌نگاری توسعه پایدار در سکونتگاه‌های روستایی شهرستان رشت

فرهاد براتی‌چیرانی^۱، سیده صدیقه حسنی‌مهر^{۲*}، علیرضا پورشیخیان^۳ و حسین اصغری^۲

۱. دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، واحد آستارا، دانشگاه آزاد اسلامی، آستارا، ایران.

۲. دانشیار گروه جغرافیا، واحد آستارا، دانشگاه آزاد اسلامی، آستارا، ایران.

۳. استادیار گروه جغرافیا، واحد آستارا، دانشگاه آزاد اسلامی، آستارا، ایران.

* نویسنده مسئول، Email: ss.hasanimehr@iau-astara.ac.ir

تاریخ دریافت: ۲۳ اردیبهشت ۱۴۰۰

تاریخ پذیرش: ۲۰ بهمن ۱۴۰۰

چکیده

مقدمه: توسعه پایدار حالت تعادل و توازن میان ابعاد مختلف توسعه است. توسعه روستایی فرایندی همه جانبه و پایداری است که در چارچوب آن، توانایی‌های اجتماعی و اقتصادی روستایی به منظور رفع نیازهای مادی، معنوی و کنترل موثر بر نیروی شکل دهنده نظام سکونت محلی (اکولوژی، اجتماعی، اقتصادی و نهادی) رشد و تعالی می‌یابد. حال آینده‌نگاری توسعه پایدار روستایی باعث می‌شود که ما با دیدن زمان حال بهتر بتوانیم آینده و بخصوص آینده توسعه و توسعه پایدار و چالش‌های پیش‌روی جامعه و بخصوص جامعه روستایی را در راستای تحقق هر چه سریع‌تر رسیدن به یک جایگاه مناسب که همان دستیابی به توسعه پایدار است بیش از پیش درک کنیم.

هدف: تحقیق حاضر با هدف آینده‌نگاری توسعه پایدار روستایی در مناطق روستایی شهرستان رشت و تدوین الگوی استراتژی توسعه‌ی منطقه‌ای (RDS) انجام شده است.

روش‌شناسی: این تحقیق از نظر روش توصیفی-تحلیلی با اهداف کاربردی و روش گردآوری اطلاعات بصورت کتابخانه‌ای، اسنادی و میدانی می‌باشد. تجزیه و تحلیل داده‌ها نیز با استفاده از تکنیک تحلیلی سوات و بررسی وضعیت توسعه در سطوح شهرستان ضمن وزندهی به ۴۳ شاخص انجام شده است.

قلمرو جغرافیایی پژوهش: قلمرو جغرافیایی مورد مطالعه در این پژوهش مناطق روستایی شهرستان رشت می‌باشد.

یافته‌ها و بحث: نتایج تحقیق نشان داد پس از تدوین استراتژی بر اساس نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید، ۱۹ استراتژی تدوین گردید که توسعه زیرساخت‌ها و بالا بردن توان رقابت‌پذیری گردشگری، صنایع تولیدی و کشاورزی برآمده از موقعیت ST (تنوع بخشی) دارای بالاترین اولویت بوده و به همین ترتیب استراتژی‌های توسعه روابط اقتصادی و تجاری با کشورهای حاشیه‌ی خزر و توسعه زیرساخت‌های مدرن و کارآمد شهری در موقعیت‌های ST (تنوع بخشی) و SO (رقابتی/تهاجمی) دومین و سومین استراتژی‌های دارای بیشترین امتیاز بوده‌اند.

نتیجه‌گیری: بیانگر رشد نسبتاً متوازن شهرستان رشت در بخش‌های اقتصادی، اجتماعی و زیربنایی بوده است.

کلیدواژه‌ها: آینده‌نگاری، توسعه پایدار، توسعه روستایی، شهرستان رشت.

مقدمه

از دهه ۱۹۷۰ توسعه روستایی به عنوان مفهومی تلقی شده است که قصد ارتقای استانداردهای زندگی افراد را دارد و پیش‌زمینه‌ای برای کاهش فقر روستایی قلمداد می‌شود. در دهه ۸۰ با بسط مفهوم توسعه پایدار، عرصه‌های جدیدی در شاخص‌های توسعه بویژه در مناطق روستایی گشوده شد. در این راستا توسعه پایدار رویکردی به بهبودبخشی کیفیت زندگی انسان‌ها در جهت تحقق رفاه اقتصادی، اجتماعی و محیطی سکونتگاه‌های انسانی تعریف گردید (Torjman, 2000). بنابراین روستاها دارای ابعاد مختلفی هستند که جهت دستیابی به توسعه پایدار روستایی توجه به تمامی ابعاد محیطی، اجتماعی فرهنگی، اقتصادی، کالبدی و نهادی مدیریتی از ضروریات است (Bonyad Maskan, 2012: 18). از آنجایی که نظام برنامه‌ریزی کشور، طی چند دهه گذشته متمرکز بوده، اما روند توسعه روستایی کشور و به تبع آن توسعه استان گیلان کارآمد نبوده است و این استان همواره با مسائل و مشکلات خاصی روبه‌روست که به مهاجرت‌های گسترده و گسترش حاشیه‌نشینی در سطوح شهرهای میانی استان، بخصوص در شهر رشت منجر گردیده است. در این راستا، در سال ۱۳۳۵ جمعیت روستایی استان گیلان معادل ۷۱/۴ درصد بوده که در سال ۱۳۸۵ این رقم به ۴۶/۱۲ درصد کاهش یافته است. از طرف دیگر، با توجه به منابع آب و خاک و شرایط اقلیمی مناسب در استان گیلان، متوسط رشد جمعیت روستایی استان طی سال‌های مذکور ۰/۸۹ درصد بوده است؛ که این رقم نسبت متوسط کل کشور پایین‌تر است (Molaei Hashjin, 2012: 17). اهداف کلان توسعه روستایی در کنار شکل‌گیری ساختار و کارکرد سکونتگاه‌ها نه تنها نشان از برنامه‌ریزی کالبدی و کیفیت مکانیابی در جامعه روستایی است بلکه نشان از نوعی مدیریت و برنامه‌ریزی روستایی نیز می‌باشد. این مهندسی تعامل انسان روستایی با زیست جغرافیایی خویش در گذر زمان با تحولات اقتصادی، اجتماعی و اکولوژیکی و کالبدی همراه بوده و مدیریت تصمیمات و سیاست‌گذاری‌ها در فضاهای سازمان یافته روستایی را به اتخاذ تصمیمات راهبردی رهنمون ساخته است (Eftekhari et al, 2011: 27). این تصمیمات راهبردی در شرایط امروز جهان و ایران در چارچوب نظریه توسعه پایدار همراه است و در بعد برنامه‌ریزی شیوه برنامه‌ریزی راهبردی با رویکردهای برنامه‌ریزی ارتباطی و مشارکتی در سطح منطقه‌ای و محلی پیوند خورده است. با این توصیف بحث برنامه‌ریزی راهبردی و مدیریت در توسعه برنامه‌ریزی کالبدی نه تنها برای تکمیل زنجیره بحث در چارچوب نظریه‌ای ضروری است بلکه برای درک وضعیت موجود در روستاها و مدیریت روستاها در سطوح کلان تا خرد و دستیابی به وضعیت موجود پایدار و زندگی شرافتمندانه و حق توسعه‌یافتگی در روستاها نیز اجتناب‌ناپذیر است (Motiei, 2007: 36). می‌توان گفت؛ محورهای توسعه‌بخشی از فضای توسعه‌ی ملی است که جهت اشاعه توسعه و آثار آن در سطحی گسترده‌تر تقدم یافته و تجهیز می‌شوند. این محورها در شرایطی که محدودیت‌هایی از لحاظ امکانات سرمایه‌گذاری، زمان و امکانات زیربنایی وجود داشته باشد، اهمیت بیشتری یافته و به-مثابه نواحی تلقی می‌شود که برای بهره‌گیری بیشتر از منابع و امکانات و پذیرش جمعیتی افزون‌تر تجهیز می‌شوند. از آنجاکه هدف غایی گسترش هر چه بیشتر فضای توسعه است، این محورها وظیفه‌ی تعمیم فرایند توسعه و تحرک بخشیدن به آن را در سازمان‌دهی فضا بر عهده دارند (Dalir, 2012: 227).

جهت پیشگیری و کاهش آسیب‌های کالبدی موجود در مناطق روستایی از یکسو و ارتقاء کیفیت محیطی در روستاها از سوی دیگر، انجام برنامه‌ریزی راهبردی برای آینده توسعه روستایی در کشور ضروری می‌باشد. لذا بر اساس آنچه که بیان شد می‌توان سوال کلیدی را چنین بیان کرد که نظام برنامه‌ریزی راهبردی مطلوب برای توسعه کالبدی در مناطق روستایی شهرستان رشت چگونه می‌باشد؟ برای پاسخگویی به این سوال کلیدی، در این مطالعه به بررسی الگوی برنامه‌ریزی کالبدی با تاکید بر برنامه‌ریزی راهبردی پرداخته شده و سپس جهت شناسایی پایه‌های نظری اجرای چنین برنامه‌ریزی راهبردی به توسعه پایدار روستایی پرداخته گردیده است و سرانجام با جمع‌بندی بایسته‌های لازم نظام برنامه‌ریزی مطلوب کالبدی مناطق روستایی ارائه شده است. توسعه که در درون خود مفاهیمی چون: رشد، تکامل، تغییر حالت از یک وضع به وضع دیگر را به همراه دارد؛ از جمله موضوعات مهم و بحث‌انگیز عصر حاضر است که یکی از

دلایل اهمیت این مفهوم توانایی پرداختن بر ابعاد کیفی فضایا علاوه بر ابعاد کمی می‌باشد (Kont & Loyn, 2012: 52).

مفاهیمی که توسعه با خود به همراه دارد شامل: توسعه فرهنگی، توسعه سیاسی، توسعه انسانی، توسعه درون‌زا، توسعه برون‌زا، توسعه پیرامونی، توسعه ناموزون، توسعه موزون و بالاخره توسعه پایدار می‌باشد (Motiei, 2011: 65). به عبارتی توسعه در پی رسیدن به عدالت اجتماعی، رفع و یا کاهش فقر و تبعیضات مکانی، امکان دستیابی همگان به اشتغال، حفظ حقوق شهروندی و رشد و اعتلا اجتماعی و به مشارکت گرفتن مردم و بسیاری از مفاهیمی است که در همگی آن‌ها مفاهیمی چون: تعالی، تحول، تغییر و پیشرفت مستتر است و این بدان جهت است که توسعه؛ رشد اقتصادی، رشد اجتماعی و سیاسی را به‌عنوان هدف در نظر نمی‌گیرد بلکه اینان را به‌عنوان ابزاری برای رسیدن به تکامل و توسعه پایدار می‌داند. چنین نگرشی به توسعه و تبدیل آن به یک الگو همه انسان‌ها را قادر می‌سازد که توانایی‌های خود را به بیشترین حد ممکن گسترش دهند و از این توانایی‌ها در تمامی ابعاد اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و زیست‌محیطی بهره‌گیرند؛ بنابراین توسعه فرایند تغییراتی است که در رشد اقتصادی، توسعه‌ی اجتماعی و اقتصادی مردم، تشدید کاربری زمین و بهره‌برداری از منابع طبیعی، همچنین یک نوع پیشرفت در شرایط زندگی و صرفا اجتماعی گروه‌های کم‌درآمد اجتماعی صورت می‌گیرد. که تاکنون مراحل مختلفی را پشت سر گذاشته است. از جمله ویژگی‌های این فرایند در همه نقاط جهان این است که همواره یک نیاز فوری به فرایندی عملی برای توسعه انسانی پایدار وجود دارد که باید مؤثر، مقرون‌به‌صرفه و قابل انتقال باشد (Shokoei, 2011: 262). بنابراین توسعه پایدار آن فرایندی است که نیازهای ضروری انسان‌ها را بدون معامله قرار دادن مبانی توسعه یعنی محیط‌زیست فراهم می‌سازد. وجود تنوع در سیستم‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، تولیدی و اکولوژیکی نمی‌باید به‌عنوان عاملی بازدارنده در توسعه دیده شود، بلکه یک عامل حمایتی که به کمکان سیستم قادر به انجام دادن تعهدات خواهد بود، تلقی گردد و یکسان‌سازی نباید به از دست دادن راه حل‌های اقتصادی، اجتماعی منجر شود زیرا فقدان آن علیه تنوع اکولوژیکی و تولید عمل می‌کند (Tabibian, 1999: 2).

آینده‌نگاری، فرآیند سامانمند، مشارکتی و گردآورنده ادراکات آینده است که چشم‌اندازی میان‌مدت تا بلندمدت را با هدف اتخاذ تصمیمات روزآمد و بسیج اقدامات مشترک بنا می‌سازد. از اهداف و کاربرهای مطالعات آینده‌نگاری می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

- ۱- شناخت و درک صحیحی از مسائل نوظهور. جدید و نحوه برخورد و یا مقابله با آنها؛
 - ۲- انجام برنامه‌ریزی بلندمدت و کوتاه‌مدت و پیشگیری از نتایج زیان‌بار رویدادهای پیش‌بینی نشده؛
 - ۳- تهیه و تنظیم قواعدی برای تحولاتی که در آینده اتفاق می‌افتد و براساس آینده‌شناسی قابل پیش‌بینی هستند؛
 - ۴- پدیدآوردن نگرشی سامانمند و منظم و منطقی به تحولات آتی که در زندگی انسان‌ها اثر مستقیم دارد؛
 - ۵- تقویت ملت‌ها برای انتخاب و انجام پذیرفتن مسئولیت در حال حاضر برای خلق آینده.
- حال آینده‌نگاری توسعه پایدار روستایی باعث می‌شود که ما با دیدن زمان حال بهتر بتوانیم آینده و بخصوص آینده توسعه و توسعه پایدار و چالش‌های پیش‌روی جامعه و بخصوص جامعه روستایی را در راستای تحقق هر چه سریع‌تر رسیدن به یک جایگاه مناسب که همان دستیابی به توسعه پایدار است بیش از پیش درک کنیم (Momeni & Imani, 2018: 2).

با توجه به تحقیقات در زمینه آینده‌نگاری توسعه پایدار در مناطق روستایی شهرستان رشت تاکنون مطالعه اساسی صورت نگرفته است، اما مطالعات متعددی در این زمینه در ایران و دیگر کشورها انجام گرفته است که به معرفی تعدادی از مهمترین آنها اکتفا می‌شود.

کارل بروکمیر و هیلاری اوی (۲۰۰۹) در مطالعه‌ای با عنوان مدیریت منابع طبیعی در توسعه پایدار روستایی به بررسی، تبیین و آسیب‌شناسی فرآیندهای مدیریتی در توسعه پایدار روستایی در ۱۲ کشور اروپایی در مقطع زمانی (۲۰۰۷ - ۲۰۰۴) پرداختند. نتایج نشان داد که توسعه پایدار، نه تنها در ساختار مدیریتی و برنامه‌ریزی کشورهای مختلف به طور

متفاوتی توسط عوامل دولتی و غیر دولتی تفسیر می‌شود، بلکه براساس کاربردهای متفاوت در سطوح منطقه‌ای و محلی که اصطلاحاً سنت‌های فرهنگی در استفاده از منابع نامیده می‌شود نیز مورد استفاده قرار گرفته است، از این رو پارادایم توسعه پایدار روستایی تأثیرات متنوعی در ساختار مدیریت و برنامه‌ریزی توسعه روستایی کشورها گذاشته است.

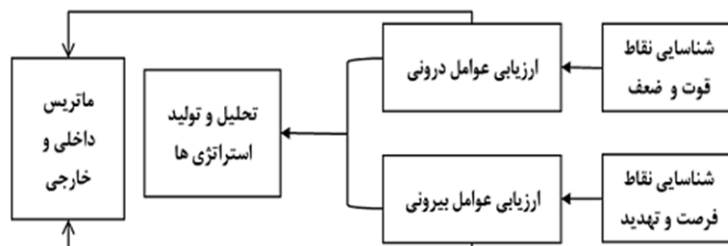
هیر و طالبی‌فرد در سال ۱۳۹۸ در پژوهش خودشان به اهمیت و نقش رویکرد آینده‌نگاری در توسعه پایدار روستایی مبتنی بر فناوری اطلاعات و ارتباطات اشاره نمودند. با استفاده از این رویکرد می‌توان تحولات آینده توسعه پایدار روستایی را شناخت و برای بهبودبخشی، پایداری و بازسازی و نوسازی جامعه روستایی بر اساس اندیشه و باورهای تازه و همچنین ایجاد اجتماعات سالم با عنایت به مزیت‌های حاصل از فناوری‌های نوین اطلاعات و ارتباطات تلاش کرد. مومنی و ایمانی در سال ۱۳۹۷ در پژوهشی مشابه به آینده‌نگاری توسعه پایدار روستایی پرداختند که نتایج تحقق آنها نشان داد آینده‌نگاری توسعه پایدار روستایی باعث می‌شود که ما با دیدن زمان حال بهتر بتوانیم آینده و بخصوص آینده توسعه و توسعه پایدار و چالش‌های پیش روی جامعه و بخصوص جامعه روستایی را در راستای تحقق هر چه سریع‌تر رسیدن به یک جایگاه مناسب که همان دستیابی به توسعه پایدار است بیش از پیش درک کنیم و چشم‌انداز مناسبی را برای رسیدن به توسعه پایدار روستایی در سطح محلی، ملی و بین‌المللی به دست آوریم.

شرفی نیز در سال ۱۳۹۷ در رساله دکتری خود با عنوان الزامات پارادایم توسعه پایدار روستایی در برنامه‌های ششم جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر الگوی بومی توسعه اسلامی- ایرانی، تدوین و ابلاغ سند چشم‌انداز بیست ساله جمهوری اسلامی ایران، عنوان نمود که هنوز یک الگوی بومی متناسب با مقتضیات تاریخی، جغرافیایی و فرهنگی کشور برای توسعه طراحی نشده است، به تعبیری دیگر کشور چشم‌انداز دارد، ولی نظریه توسعه اقتصادی، اجتماعی جامع ندارد و نتایج کلی تحقیق برنامه‌های پنج ساله توسعه بعد از انقلاب را نشان می‌دهد که رویکرد برنامه‌های توسعه از رشد کمی، به رشد کیفی، دانایی محور، و الگوی توسعه اسلامی- ایرانی و اقتصاد مقاومتی در حال تغییر است.

روش‌شناسی

نوع تحقیق در این پژوهش کاربردی و روش بررسی در آن توصیفی- تحلیلی و از نوع پیمایشی می‌باشد. تجزیه و تحلیل داده‌ها در چند مرحله با تکیه بر روش دلفی و نظر جمعی از کارشناسان و صاحب‌نظران انجام شده است که طی آن داده‌های جمع‌آوری شده بر اساس مطالعه اسناد فرادست، طرح‌های RDS تهیه شده در چند کشور، طرح آمایش استان، طرح‌های توسعه‌ی شهرستانی و... نهایی گردید و مورد پردازش قرار گرفت. لازم به ذکر است در این فرآیند داده‌ها و اطلاعات به دست آمده از لحاظ مفهومی مورد پالایش چند مرحله‌ای قرار گرفتند چراکه نبود مستندات و نمونه‌ی طرح‌های داخلی در راستای استراتژی توسعه‌ی منطقه‌ای (RDS) مستلزم بومی‌سازی و انجام تغییراتی بوده است؛ که جهت تحقق این امر نظرات اصلاحی کارشناسان صاحب‌نظر و منتخب در سطوح ملی، استانی و شهرستانی نقش بسزایی داشته است. بنابراین در پژوهش حاضر نیز هدف تدوین الگوی استراتژی توسعه‌ی منطقه‌ای (RDS) برای شهرستان رشت بوده است. با توجه به آن چه بیان گردید. در این پژوهش شناسایی نقاط قوت، نقاط ضعف، فرصت و تهدید در شهرستان رشت در بخش‌بندی‌های ۱۶ گانه خلاصه گردید تا هدف تدوین الگوی استراتژی توسعه منطقه‌ای (RDS) در پرتو شناخت عوامل قوت و ضعف درونی و بیرونی حاصل آید. امروزه در بیشتر تحقیقاتی که متکی بر اطلاعات جمع‌آوری شده از موضوع مورد تحقیق می‌باشد؛ تجزیه و تحلیل اطلاعات از اصلی‌ترین و مهم‌ترین بخش‌های مختلف تحقیق محسوب می‌شود؛ درحالی‌که ممکن است مدل SWOT در نگاه اول مدل ساده‌ای به نظر برسد، به عقیده‌ی کارشناسان تجزیه و تحلیلی کارآمد و با معنی، مستلزم صرف وقت و منابع کافی است که نمی‌توان آن را به صورت مؤثر به وسیله‌ی تنها یک فرد انجام داد. معمولاً تلاشی تیمی است که به عنوان یک ابزار سریع مدیریتی مورد استفاده قرار می‌گیرد که در این پژوهش جهت تعمیق در بحث فرایند تجزیه و تحلیل SWOT یک بار به طور کلی در سطح شهرستانی و دیگر بار به تفکیک بخش‌بندی‌های ۱۶ گانه ارائه گردید. همچنین علاوه بر روش SWOT،

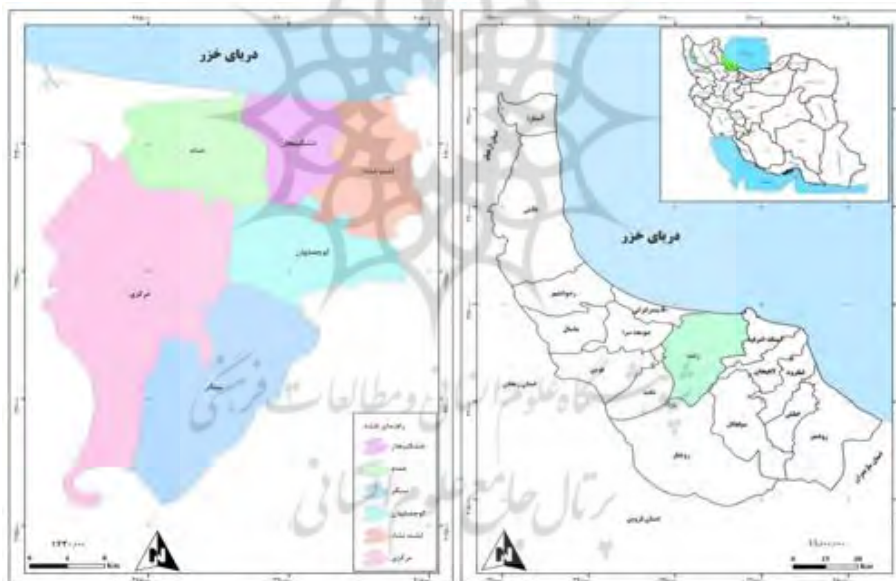
روش‌های مورس و شاخص‌بندی جهت تعیین سطح توسعه‌یافتگی استان و منطقه‌ی مورد مطالعه مورد استفاده قرار گرفته است.

شکل ۱. مراحل کار مدل

قلمرو جغرافیایی پژوهش

شهرستان رشت که در مرکز استان گیلان قرار دارد از شمال به دریای خزر و شهرستان بندر انزلی از جنوب به شهرستان‌های رودبار و شفت، از شرق به شهرستان آستانه اشرفیه و از غرب به شهرستان شفت محدود می‌گردد. مساحت این شهرستان معادل ۱۲۵۱/۶۰۳ کیلومتر مربع و به عمده دارای ناحیه جلگه‌ای است. این شهرستان دارای شش بخش به نام‌های مرکزی، خام، خشکبیجار، سنگر، کوچصفهان و لشت نشاء و هجده دهستان، شش شهر می‌باشد.

شکل ۲. نقشه موقعیت شهرستان و دهستان‌های رشت

بیشترین مقدار اراضی در این شهرستان را اراضی جلگه‌ای تشکیل می‌دهند (حدود ۸۸ درصد) که از ارتفاع ۲۶- متر تا ۱۰۰ متر گسترده شده‌اند. همچنین اراضی ساحلی شهرستان در امتداد ساحل با مساحت ۲۹۴۷,۳۶ هکتار، تنها حدود ۲ درصد از اراضی شهرستان را پوشش می‌دهد که در ارتفاع کمتر از ۲۶- متر قرار گرفته‌اند. اراضی کوهستانی و کوهپایه‌ای نیز نزدیک ۱۰ درصد سطح شهرستان را دربر گرفته است. شهر رشت نزدیک به ۹۷ درصد استان دارای اقلیم خیلی مرطوب گرم می‌باشد و تنوع اقلیمی چندانی ندارد. به علت مسطح بودن و جریان داشتن رودخانه‌های زیادی در شهرستان رشت تیپ غالب دشت‌های رودخانه‌ای با مساحت ۷۶۶۷۹ هکتار است که در حدود ۶۴ درصد اراضی در شهرستان مورد مطالعه را پوشش می‌دهد. اراضی مرتفع در جنوب و غرب شهرستان دیده می‌شود. تیپ کوه

۹/۳۸ درصد و فلاتها و تراس‌های فوقانی ۱۶/۹۲ درصد اراضی شهرستان را شامل می‌شوند. همچنین در حاشیه مناطق ساحلی دشت‌های شور و پست با مساحت ۵۰۳۲ هکتار (۴/۲۵ درصد) وجود دارد. در شهرستان رشت نیز همانند سایر شهرستان‌های ساحلی و جلگه‌ای، سهم کاربری شالیزار و زراعت (۶۰ درصد) نسبت به سایر کاربری‌ها بیشتر است. جنگل تنها ۹/۶ درصد از این شهرستان را فرا گرفته است که در بالادست شهرستان واقع شده است.

یافته‌ها و بحث

وضعیت شاخص‌های توسعه شهرستان در وضع موجود

بر اساس مدل موریس که وضعیت توسعه‌یافتگی شهرستان رشت را در بین سایر شهرستان‌های استان گیلان نشان داده است، مشاهده شد که شهرستان رشت شهرستان‌های رشت با ضریب میانگین ۰.۵ با شهرستان‌های دیگری چون: لاهیجان، بندر انزلی و آستارا در سطح توسعه‌یافتگی متوسط قرار داشته‌اند و شهرستانی با سطح توسعه‌یافتگی بالا در استان وجود نداشته است. این مسأله بیانگر این است که علی‌رغم وجود فاصله‌ی شهرستان رشت و سایر شهرستان‌های با سطح توسعه‌یافتگی متوسط، با توسعه‌یافتگی بالا، از جایگاه بهتری نسبت به سایر شهرستان‌ها برخوردار است. همچنین بر اساس مدل شاخص‌بندی که شاخص‌های مرتبط با بخش‌های اقتصادی، اجتماعی و زیربنایی را نشان داده است، بیانگر کسب رتبه اول و جایگاه بالای شهرستان رشت در بخش‌های مذکور بوده است که جدول ۱ جایگاه شهرستان رشت را در بخش‌های مورد بررسی نشان می‌دهد.

جدول ۱. رتبه و جایگاه شهرستان رشت در بخش‌های ۸ گانه

رتبه نهایی	زیربنایی	اجتماعی	اقتصادی	ضریب ترکیبی
۱	۱	۴	۲	رتبه
	۶/۹۷	۶/۴۲	۸/۱۸	ضریب ترکیبی

نتایج جدول ۱، بیانگر رشد نسبتاً متوازن شهرستان رشت در بخش‌های مختلف بوده است، بدین‌صورت که در بخش اقتصادی، رتبه دوم؛ اجتماعی رتبه چهارم و زیربنایی رتبه اول را در بین شهرستان‌ها کسب نموده است و این امر بیانگر عدم شکاف و فاصله بسیار در بین شاخص‌های مختلف بوده است. حال با توجه به اینکه توسعه‌یافتگی مستلزم رشد و توسعه متوازن و همگون در تمام بخش‌ها می‌باشد، در شهرستان رشت نیز با توجه به تمرکز بالای جمعیت و منابع، گستردگی حوزه نفوذ و ... توسعه ضعیف و جاماندگی از فرایند توسعه در برخی بخش‌ها، عملکرد و کارایی بخش‌های توسعه‌یافته را نیز تحت‌الشعاع قرار می‌دهد و منجر به ضعف در انجام وظایف و کارکردهای خود به‌عنوان ناحیه کلان-شهری، در بین سایر شهرستان‌ها و همچنین در ابعاد منطقه‌ای و ملی گردد.

مهم‌ترین نقاط ضعف و قوت درونی و بیرونی شهرستان

جهت شناسایی مهم‌ترین نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید؛ جداول کامل هر یک از نقاط به ترتیب نزولی تنظیم گردید تا عواملی که بیشترین امتیاز را به خود اختصاص داده‌اند، به‌عنوان مهم‌ترین نقاط قوت، ضعف، فرصت و یا تهدید معرفی گردند، در جداول ۲ تا ۵، ده مورد اول هر کدام از نقاط داخلی و خارجی آمده است؛ همچنین مشخص شده است که هر کدام از نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید متعلق به کدام یک از بخش‌های ۱۶ گانه بوده‌اند.

جدول ۲. مهم‌ترین نقاط قوت در بخش‌های استراتژی توسعه منطقه‌ای در شهرستان رشت

امتیاز	مهم‌ترین نقاط قوت	بخش‌ها
۰/۰۶۹	وجود پتانسیل بالای طبیعی و قابلیت‌های متنوع در نواحی ساحلی، کوپایه‌ای، کوهستانی و جنگلی برای توسعه‌ی گردشگری طبیعی، تاریخی، فرهنگی و اکوتوریسم	گردشگری، فرهنگ و میراث
۰/۰۶۷	وجود جمعیت فعال زیاد، نرخ بالای باسوادی، منابع انسانی تحصیلکرده و جوان	جمعیت و نیروی انسانی
۰/۰۶۷	برخورداری شهرستان رشت از فرودگاه بین‌المللی و خط آهن در دست اتمام،	ویژگی‌های کالبدی
۰/۰۶۵	وجود کلان‌شهر رشت، دارای تمرکز جمعیت، حوزه‌ی نفوذ وسیع، حجم عظیم فعالیت‌های خدماتی و بازرگانی مانند خدمات برتر بهداشتی و درمانی، آموزشی، مراکز دانشگاهی و	زیرساخت (حمل‌ونقل، ارتباطات، آب و بهداشت، مسکن)
IT		
۰/۰۶۴	شرایط اقلیمی و طبیعت سرسبز و منابع آب مناسب و خاک حاصلخیز	ویژگی‌های محیطی
۰/۰۶۳	زمینه مساعد برای توسعه‌ی مشاغل در بخش خدمات و گردشگری	ویژگی‌های اجتماعی و فرهنگی
۰/۰۶۲	داشتن خاک حاصل خیز و مستعد برای گسترش فعالیت کشاورزی	ویژگی‌های محیطی
۰/۰۶۲	وجود قابلیت و پتانسیل‌های فراوان برای انجام فعالیت‌های کشاورزی	کشاورزی
۰/۰۶۲	وجود مراکز بهداشتی درمانی تخصصی و فوق تخصصی در شهرستان	بهداشت
۰/۰۶۱	حوزه‌ی نفوذ و کارکردهای منطقه‌ای گسترده برخوردار از شبکه‌های زیربنایی نسبتاً قوی	توسعه فضایی

جدول ۳. مهم‌ترین نقاط ضعف در بخش‌های استراتژی توسعه منطقه‌ای در شهرستان رشت

امتیاز	مهم‌ترین نقاط ضعف	بخش‌ها
۰/۰۳۵۵	کمبود سرمایه برای تأمین منابع مالی و طرح‌های بزرگ اقتصادی	ویژگی‌های اقتصادی منطقه
۰/۰۳۵۰	بالا بودن سن و عمر ماشین‌آلات صنایع بزرگ گیلان و کاهش توان رقابتی آن‌ها	صنعت و معدن
۰/۰۳۴۵	شتاب فزاینده‌ی عوامل آلاینده و مخرب منابع و عوامل طبیعی	ویژگی‌های محیطی
۰/۰۳۴۵	سیستم ناکارآمد فاضلاب شهری و مدیریت نامناسب پسماند	ویژگی‌های کالبدی
۰/۰۳۴۰	آلودگی رودخانه‌های گوهر رود و زرجوب	ویژگی‌های محیطی
۰/۰۳۴۰	نسبت بالای بیکاری و افزایش آن در دوره ۷۵ تا ۹۰	جمعیت و نیروی انسانی
۰/۰۳۴۰	تشکیلات دولتی گسترده و دیوان‌سالاری ناکارآمد و پایین بودن شفافیت نظام اداری و تصمیم‌گیری	حکمرانی خوب
۰/۰۳۳۴	نبودن زنجیره‌های صنعتی-خدماتی برای تأمین نیازهای صنایع با یکدیگر و صرفه‌جویی‌های در مقیاس برای موارد همپوشانی خدمات فنی، اداری و..	صنعت و معدن
۰/۰۳۳۴	عملکرد ضعیف صنایع موجود در ارتباط با آلودگی محیط‌زیست و محدودیت زمین برای گسترش وسعت شهرک‌های صنعتی	صنعت و معدن
۰/۰۳۲۹	مدیریت ناکارآمد فضا	حکمرانی خوب

جدول ۴. مهم‌ترین نقاط فرصت در بخش‌های استراتژی توسعه منطقه‌ای در شهرستان رشت

امتیاز	مهم‌ترین نقاط فرصت	بخش‌ها
۰/۱۰۴	همسایگی با کشورهای حاشیه خزر و قرار داشتن در مسیر کریدور شمال- جنوب	ویژگی‌های کالبدی
۰/۱۰۲	نزدیکی به پایتخت و شهرهای بزرگ و با اهمیت نظیر قزوین، کرج	ویژگی‌های کالبدی
۰/۰۹۶	مجاورت با منطقه آزاد اقتصادی انزلی	ویژگی‌های اقتصادی منطقه
۰/۰۹۶	قابلیت توسعه‌ی گردشگری و وجود پتانسیل مناسب برای ایجاد تشکلهای تعاونی در زمینه صنایع دستی با توجه به نقش پررنگ گردشگری	گردشگری، میراث و فرهنگ
۰/۰۸۹	برخوردار از بالاترین میزان بارندگی سالانه در کشور	ویژگی‌های محیطی
۰/۰۸۹	مجاورت با تالاب‌های انزلی و بوجاق	ویژگی‌های محیطی
۰/۰۸۸	وجود کالاهای استراتژیک کشاورزی نظیر برنج، فندق، چای، بادام، زیتون، کیوی و ...	بخش خصوصی
۰/۰۸۳	وجود رود و سد سفیدرود	کشاورزی
۰/۰۸۳	تأکید بر تمرکز دایی در کشور	حکمرانی خوب
۰/۰۸۰	گسترش مراکز آموزشی فنی و حرفه‌ای برای تربیت نیروی انسانی بخش‌های مدیریتی و اجرایی	آموزش و پرورش و آموزش عالی

جدول ۵. مهم‌ترین نقاط تهدید در بخش‌های استراتژی توسعه منطقه‌ای در شهرستان رشت

امتیاز	مهم‌ترین نقاط تهدید	بخش‌ها
۰/۰۵۰	عدم نگاه ملی به مسائل زیرساختی شهرستان با توجه به حجم بالای گردشگر وارده به منطقه	ویژگی‌های کالبدی
۰/۰۵۰	آشفتنگی فضایی ناشی از استقرار نامناسب جمعیت و فعالیت در منطقه	توسعه فضایی
۰/۰۵۰	دخالت دولت در فعالیت‌های اقتصادی (رقابت دولت با بخش خصوصی)	بخش خصوصی
۰/۰۴۶	فراگیری بیماری‌های متعدد به علت وجود زمینه‌های انواع بیماری‌های ناشی از شرایط اقلیمی، تغذیه نامناسب و ...	بهداشت
۰/۰۴۵	آلودگی روزافزون دریای خزر	ویژگی‌های محیطی
۰/۰۴۳	واردات محصولات کشاورزی	ویژگی‌های اقتصادی منطقه
۰/۰۴۲	نرخ بالای طلاق در استان (رتبه سوم در کشور)	ویژگی‌های اجتماعی و فرهنگی
۰/۰۴۲	آسیب‌پذیری بالای میراث فرهنگی و تاریخی به علت شرایط اقلیمی منطقه	گردشگری، میراث و فرهنگ
۰/۰۴۱	پیامدهای منفی زیست‌محیطی ناشی از ورود گردشگران به استان	ویژگی‌های محیطی
۰/۰۳۹	وجود استان‌های رقیب گردشگری نظیر مازندران	گردشگری، میراث و فرهنگ

در بین نقاط قوت؛ مهم‌ترین عامل از نظر کارشناسان، در بین مجموعه عوامل، سه نقطه قوت "وجود پتانسیل بالای طبیعی و قابلیت‌های متنوع در نواحی ساحلی، کویپه‌ای، کوهستانی و جنگلی برای توسعه گردشگری طبیعی، تاریخی، فرهنگی و اکوتوریسم" از بخش (گردشگری، فرهنگ و میراث)؛ "وجود جمعیت فعال زیاد، نرخ بالای باسوادی، منابع انسانی تحصیلکرده و جوان"، از بخش (جمعیت و نیروی انسانی و "برخوردار بودن شهرستان رشت از فرودگاه بین‌المللی و خط آهن در دست اتمام" از بخش (ویژگی‌های کالبدی) به ترتیب بیشترین امتیاز را داشته‌اند و همچنین بیشترین فراوانی عوامل نیز متعلق به بخش‌های محیطی (با فراوانی ۲) بوده است.

در بین نقاط ضعف؛ مهم‌ترین عامل از نظر کارشناسان، در بین مجموعه عوامل، سه نقطه‌ی ضعف "کمبود سرمایه برای تأمین منابع مالی و طرح‌های بزرگ اقتصادی" از بخش (ویژگی‌های اقتصادی منطقه) "بالا بودن سن و عمر ماشین‌آلات صنایع بزرگ گیلان و پایین بودن سطح فناوری و کاهش توان رقابتی آن‌ها" از بخش (صنعت و معدن) و نهایتاً "شتاب فزاینده عوامل آلاینده و مخرب منابع و عوامل طبیعی" از بخش (ویژگی‌های محیطی) به ترتیب بیشترین امتیاز را داشته‌اند و همچنین بیشترین فراوانی عوامل نیز متعلق به بخش صنعت و معدن (با فراوانی ۳) بوده است.

در بین نقاط فرصت؛ مهم‌ترین عامل از نظر کارشناسان، در بین مجموعه عوامل، "همسایگی با کشورهای حاشیه خزر و قرار داشتن در مسیر کریدور شمال-جنوب" بوده است که متعلق به بخش (کالبدی) بوده است و عوامل بعدی به ترتیب "نزدیکی به پایتخت و شهرهای بزرگ و با اهمیت نظیر قزوین، کرج" از بخش (ویژگی‌های کالبدی) و "مجاورت با منطقه آزاد اقتصادی انزلی" از بخش (ویژگی‌های اقتصادی منطقه) بوده است. بیشترین فراوانی عوامل نیز متعلق به بخش‌های کالبدی و محیطی با فراوانی ۲ بوده است.

در بین نقاط تهدید؛ مهم‌ترین عامل از نظر کارشناسان، در بین مجموعه عوامل، "عدم نگاه ملی به مسائل زیرساختی استان و شهرستان با توجه به حجم بالای گردشگر وارده به منطقه" از (ویژگی‌های کالبدی)؛ "آشفتنگی فضایی ناشی از استقرار نامناسب جمعیت و فعالیت در منطقه" از بخش (توسعه فضایی) و "دخالت دولت در فعالیت‌های اقتصادی (رقابت دولت با بخش خصوصی)" از بخش (خصوصی) بوده است. همچنین بیشترین فراوانی عوامل نیز متعلق به بخش‌های محیطی و گردشگری، میراث و فرهنگ هر کدام با فراوانی ۲ بوده است.

مهم‌ترین اولویت‌های شهرستان در تهیه الگوی راهبرد توسعه منطقه‌ای

بر اساس استراتژی‌های تعیین‌شده در چهار موقعیت (راهبردهای تهاجمی (SO)، راهبردهای تنوع‌بخشی (رقابتی) (ST)، راهبردهای بازنگری (محافظه‌کارانه) (WO) و راهبردهای تدافعی (WT)، عمل شده است؛ که اطلاعات کامل ماتریس فوق در فصل چهارم تحت عنوان "استخراج راهبردهای پژوهش بر اساس ماتریس نقاط بیرونی

و درونی (ماتریس انتخاب استراتژی‌های اصلی)" و در این فصل نیز نتایج حاصل از آن در بخش "ارزیابی و اولویت‌بندی استراتژی‌ها با استفاده از مدل QSPM" ارائه گردیده است. بدین منظور استراتژی‌های نهایی با توجه به قرارگیری در موقعیت‌های چهارگانه دسته‌بندی شدند و در هر بخش به ترتیب اولویت تنظیم شدند تا استراتژی‌های توسعه‌ای دخیل در تدوین استراتژی توسعه منطقه‌ای (RDS) به ترتیب اولویت شناسایی شوند. حال با توجه به قرارگیری منطقه‌ای مورد مطالعه در موقعیت ST، ابتدا جدول اولویت‌بندی استراتژی‌ها در موقعیت فوق در جدول ۶، ارائه می‌گردد.

جدول ۶. مهم‌ترین اولویت‌ها در تهیه‌ی الگوی راهبرد توسعه‌ی منطقه‌ای در موقعیت ST

رتبه	امتیاز	استراتژی‌های ST به ترتیب اولویت
۱	۶/۶۷	توسعه زیرساخت‌ها و بالا بردن توان رقابت‌پذیری گردشگری، صنایع تولیدی و کشاورزی
۲	۶/۵۲۶	توسعه روابط اقتصادی و تجاری با کشورهای حاشیه‌ی خزر
۳	۶/۲۴	ارتقای جایگاه مدیریت و برنامه‌ریزی شهرستان در راستای تقویت ظرفیت‌های توسعه استان
۴	۵/۶۹۱	حفظ، بازسازی و تقویت هویت فرهنگی و اجتماعی و اعتلاء معرفت دینی شهرستان رشت
۵	۵/۲۲۳	تأکید بر تمرکززدایی و برنامه‌های بلندمدت و استراتژی‌های توسعه منطقه‌ای جهت کاهش عدم تعادل‌های منطقه‌ای

در ادامه جهت شناسایی مهم‌ترین اولویت‌های شهرستان در تهیه الگوی راهبرد توسعه منطقه‌ای (RSD) مهم‌ترین اولویت‌های شهرستان در موقعیت‌های SO، WO، WT در جداول ۷، ۸ و ۹، بیان شده است.

جدول ۷. مهم‌ترین اولویت‌ها در تهیه‌ی الگوی راهبرد توسعه‌ی منطقه‌ای در موقعیت SO

رتبه	امتیاز	استراتژی‌های SO به ترتیب اولویت
۱	۶/۵۲۲	توسعه‌ی زیرساخت‌های مدرن و کارآمد شهری
۲	۶/۳۳۳	بهبود و توسعه‌ی زیرساخت‌های صنعت گردشگری، برند سازی و هویت سازی صنایع دستی
۳	۵/۸۱۸	گسترش فناوری‌های نوین علمی و آموزشی
۴	۵/۵۶۹	ترغیب سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در ابعاد ملی و فراملی با تأکید بر سرمایه‌گذاران گیلانی
۵	۴/۳۶۱	توسعه‌ی زیرساخت‌های حمل‌ونقل و ترانزیت و تبادلات کالا

جدول ۸. مهم‌ترین اولویت‌ها در تهیه‌ی الگوی راهبرد توسعه‌ی منطقه‌ای در موقعیت WO

رتبه	امتیاز	استراتژی‌های WO به ترتیب اولویت
۱	۶/۴۰۱	توسعه صنایع دارای تکنولوژی برتر (high-tech) و انرژی‌های نو و پاک، سبز و دانش‌بنیان
۲	۶/۲۵۵	ایجاد فرصت‌های اقتصادی، توانمندسازی بخش‌های تولیدی با رویکرد صادرات و توسعه سیستم‌های بانکی، بهبود منابع بودجه
۳	۵/۹۲۲	مدیریت یکپارچه منابع طبیعی جهت بهره‌برداری بهینه از منابع طبیعی و کاهش محدودیت‌های زیستی
۴	۴/۸۱۹	استفاده از فناوری‌های نوین برای ساخت نیروگاه‌های زباله‌سوز و تهیه مواد جانبی از زباله

جدول ۹. مهم‌ترین اولویت‌ها در تهیه‌ی الگوی راهبرد توسعه‌ی منطقه‌ای در موقعیت WT

رتبه	امتیاز	استراتژی‌های WT به ترتیب اولویت
۱	۶/۴۱۹	بهبود محیط اقتصادی و رشد متوازن منطقه‌ای با توجه به حساسیت و شکنندگی محیط
۲	۶/۳۷۵	تنوع بخشیدن به زمینه‌های فعالیت و منابع درآمدی
۳	۵/۷۹۳	تغییر ساختار نامطلوب دموگرافیک و روند منفی جمعیت در بخش شهری و روستایی
۴	۵/۵۴۵	توسعه و تقویت تشکلهای مردمی در عرصه‌های مختلف
۵	۴/۹۵۴	بهبود تعاملات فضایی از طریق اصلاح ساختار سکونت‌گاهی

در جدول ۶، که استراتژی‌های ST (قوت-تهدید) به ترتیب اولویت بیان شده‌اند، ۵ استراتژی وجود دارد و استراتژی که در اولویت اول بوده است شامل "توسعه زیرساخت‌ها و بالا بردن توان رقابت‌پذیری گردشگری، صنایع تولیدی و کشاورزی" با کسب ۶/۶۷ امتیاز می‌باشد.

در جدول ۷، استراتژی‌های SO (قوت-فرصت)، ۵ استراتژی وجود دارد و استراتژی که در اولویت اول بوده است شامل "توسعه زیرساخت‌های مدرن و کارآمد شهری" با کسب ۶/۵۲۲ امتیاز می‌باشد.

در جدول ۸، نیز که استراتژی‌های WO (ضعف-فرصت) به ترتیب اولویت بیان شده‌اند، ۴ استراتژی وجود دارد و استراتژی که در اولویت اول بوده است شامل "توسعه صنایع دارای تکنولوژی برتر (high-tech) و انرژی‌های نو و پاک، سبز و دانش‌بنیان" با کسب ۶/۴۰۱ امتیاز می‌باشد.

در جدول ۹، نیز که استراتژی‌های WT (ضعف-تهدید) به ترتیب اولویت بیان شده‌اند، ۵ استراتژی وجود دارد و استراتژی که در اولویت اول بوده است شامل "بهبود محیط اقتصادی و رشد متوازن منطقه‌ای با توجه به حساسیت و شکنندگی محیط" با کسب ۶/۴۱۹ امتیاز بوده است.

ارزیابی و اولویت‌بندی استراتژی‌ها با استفاده از مدل QSPM

در این بخش نیز با توجه به قرارگیری وضعیت منطقه‌ی مورد مطالعه در موقعیت ST ابتدا تنها به استراتژی‌هایی که موقعیت قرارگیری‌شان در وضعیت ST بوده است اشاره می‌گردد؛ سپس در جدول بعدی کل استراتژی‌ها به ترتیب اولویت بیان می‌گردند.

جدول ۱۰. اولویت‌بندی استراتژی‌های برآمده از QSPM در موقعیت ST

رتبه	امتیاز	استراتژی‌های ST به ترتیب اولویت
۱	۶/۶۷	توسعه زیرساخت‌ها و بالا بردن توان رقابت‌پذیری گردشگری، صنایع تولیدی و کشاورزی
۲	۶/۵۲۶	توسعه روابط اقتصادی و تجاری با کشورهای حاشیه‌ی خزر
۳	۶/۲۴	ارتقای جایگاه مدیریت و برنامه‌ریزی شهرستان در راستای تقویت ظرفیت‌های توسعه استان
۴	۵/۶۹۱	حفظ، بازسازی و تقویت هویت فرهنگی و اجتماعی و اعتلاء معرفت دینی شهرستان رشت
۵	۵/۲۲۳	تأکید بر تمرکززدایی و برنامه‌های بلندمدت و استراتژی‌های توسعه منطقه‌ای جهت کاهش عدم تعادل‌های منطقه‌ای

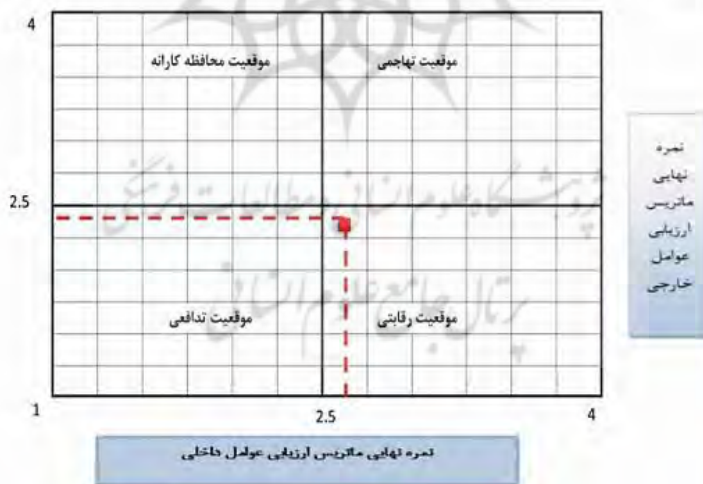
از جدول ۱۰ استنباط می‌شود، ۵ استراتژی در موقعیت ST قرار گرفته است که به ترتیب اولویت و امتیاز کسب نموده عبارتند از: توسعه زیرساخت‌ها و بالا بردن توان رقابت‌پذیری گردشگری، صنایع تولیدی و کشاورزی، توسعه روابط اقتصادی و تجاری با کشورهای حاشیه خزر، ارتقای جایگاه مدیریت و برنامه‌ریزی شهرستان در راستای تقویت ظرفیت‌های توسعه استان، حفظ، بازسازی و تقویت هویت فرهنگی و اجتماعی و اعتلاء معرفت دینی شهرستان رشت، تأکید بر تمرکززدایی و برنامه‌های بلندمدت و استراتژی‌های توسعه منطقه‌ای جهت کاهش عدم تعادل‌های منطقه‌ای. همچنین از امتیازهای کسب شده هر استراتژی برداشت می‌شود که امتیاز تمامی استراتژی‌ها تقریباً نزدیک به هم بوده‌اند و با وجود تفاوت‌های جزئی، همگی مورد توجه بالایی بوده‌اند.

جدول ۱۱. اولویت‌بندی کلی استراتژی‌های برآمده از QSPM

امتیاز	موقعیت قرارگیری	استراتژی‌ها به ترتیب اولویت
۶/۶۷	ST	توسعه زیرساخت‌ها و بالا بردن توان رقابت‌پذیری گردشگری، صنایع تولیدی و کشاورزی
۶/۵۲۶	ST	توسعه روابط اقتصادی و تجاری با کشورهای حاشیه‌ی خزر
۶/۵۲۲	SO	توسعه زیرساخت‌های مدرن و کارآمد شهری
۶/۴۱۹	WT	بهبود محیط اقتصادی و رشد متوازن منطقه‌ای با توجه به حساسیت و شکنندگی محیط
۶/۴۰۱	WO	توسعه صنایع دارای تکنولوژی برتر (high-tech) و انرژی‌های نو و پاک، سبز و دانش‌بنیان
۶/۳۷۵	WT	تنوع بخشیدن به زمینه‌های فعالیت و منابع درآمدی
۶/۳۳۳	SO	بهبود و توسعه زیرساخت‌های صنعت گردشگری، برند سازی و هویت سازی صنایع دستی
۶/۲۵۵	WO	ایجاد فرصت اقتصادی، توانمندسازی بخش‌های تولیدی با رویکرد صادرات و توسعه سیستم بانکی، بهبود منابع بودجه
۶/۲۴	ST	ارتقای جایگاه مدیریت و برنامه‌ریزی شهرستان در راستای تقویت ظرفیت‌های توسعه استان
۵/۹۲۲	WO	مدیریت یکپارچه‌ی منابع طبیعی جهت بهره‌برداری بهینه از منابع طبیعی و کاهش محدودیت‌های زیستی
۵/۷۹۳	WT	تغییر ساختار نامطلوب دموگرافیک و روند منفی جمعیت در بخش شهری و روستایی
۵/۸۱۸	SO	گسترش فناوری‌های نوین علمی و آموزشی
۵/۵۶۹	SO	ترغیب سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در ابعاد ملی و فراملی با تأکید بر سرمایه‌گذاران گیلانی
۵/۵۴۵	WT	توسعه و تقویت تشکل‌های مردمی در عرصه‌های مختلف
۵/۶۹۱	ST	حفظ، بازسازی و تقویت هویت فرهنگی و اجتماعی و اعتلاء معرفت دینی شهرستان رشت
۵/۲۲۳	ST	تأکید بر تمرکززدایی و برنامه‌های بلندمدت و استراتژی‌های توسعه‌ی منطقه‌ای جهت کاهش عدم تعادل‌های منطقه‌ای
۴/۹۵۴	WT	بهبود تعاملات فضایی از طریق اصلاح ساختار سکونت‌گاهی
۴/۸۱۹	WO	استفاده از فناوری‌های نوین برای ساخت نیروگاه‌های زباله‌سوز و تهیه مواد جانبی
۴/۳۶۱	SO	توسعه زیرساخت‌های حمل‌ونقل و ترانزیت و تبادلات کالا

مجموع امتیاز عوامل داخلی: ۲,۵۴

مجموع امتیاز عوامل خارجی: ۲,۴۵

شکل ۲. ماتریس موقعیت

پس از تدوین استراتژی بر اساس نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید، ۱۹ استراتژی مطابق جدول ۱۱ و شکل ۲، که برآمده از نقاط مذکور در موقعیت‌های SO، ST، WO، WT بوده است، تدوین گردید. همچنین در جدول ۱۱ نشان داده شده است که هر استراتژی در کدام موقعیت تدوین گردیده است، همان‌گونه که مشاهده می‌شود استراتژی‌ای که بیشترین امتیاز را کسب نموده است، توسعه زیرساخت‌ها و بالا بردن توان رقابت‌پذیری گردشگری، صنایع تولیدی و کشاورزی برآمده از موقعیت ST (تنوع بخشی) بوده است و به‌همین ترتیب استراتژی‌های توسعه روابط اقتصادی و

تجاری با کشورهای حاشیه‌ی خزر و توسعه زیرساخت‌های مدرن و کارآمد شهری در موقعیت‌های ST (تنوع بخشی) و SO (رقابتی/ تهاجمی) دومین و سومین استراتژی‌های دارای بیشترین امتیاز بوده‌اند.

نتیجه‌گیری

هدف اساسی پژوهش حاضر تدوین الگوی استراتژی توسعه پایدار روستایی در شهرستان رشت بوده است که جهت دستیابی به آن، پس از تعیین وضعیت فعلی شهرستان در ابعاد توسعه و بررسی وضعیت و جایگاه شهرستان در استان، با بهره‌گیری از تکنیک سوات، اولویت‌های توسعه شهرستان جهت دستیابی به هدف مدنظر معرفی گردید. آنچه از مجموعه مباحث طرح گردیده، استنباط می‌شود این است که وضعیت شهرستان رشت در حال تجربه دو شرایط متفاوت است. بدین‌صورت که شهرستان رشت در بین بخش‌های ۶ گانه‌ی خود، دارای تمرکزگرایی شدید و سرریز شدن قابل توجهی از جمعیت، منابع، امکانات و... به شهر رشت گردیده است. این پدیده موجب توزیع ناموزون و نامتوازن منابع و امکانات گردیده است که موجب شکل‌گیری نوعی بزرگ‌سری و رشد کاریکاتوری در شهرستان گردیده است. این امر اگرچه به ظاهر سهم بالای شهر را در جمعیت، منابع و امکانات می‌رساند اما به هیچ وجه بیانگر توسعه و پیشرفت منطقه نمی‌باشد؛ چراکه بر اساس استراتژی منتخب مطالعه حاضر، توسعه در صورتی به اهداف بنیادین خود اعم از: تعادل فضایی، رشد متوازن در منطقه‌ای و سطح بخشی، کاهش فقر و نابرابری، حذف شکاف‌های بین مناطق و تأمین عدالت اجتماعی و منطقه‌ای، بالا بردن ظرفیت مشارکت مناطق و... دست می‌یابد که نه‌تنها محدوده‌ی مورد مطالعه، بلکه کل منطقه‌ی درگیر با محدوده مورد نظر با نگاهی جامع و سیستمی مورد توجه قرار گیرد. این امر همان تفاوت استراتژی توسعه منطقه‌ای (RDS) با سایر رویکردهای مطرح در امر توسعه است، بدین‌صورت که RDS علاوه بر دوری از دیدگاه‌های صرف اقتصادی، به مانند چند استراتژی مطرح‌شده پیش از خود، مجموعه‌ای وسیع از عوامل را در امر توسعه دخیل می‌داند و به‌شدت بر تمرکززدایی و بالا بردن توان رقابت‌پذیری مناطق تأکید می‌ورزد و همچنین اجرای آن به‌مانند استراتژی شبکه منطقه‌ای مایک داگلاس تنها به بالا بردن توان و ظرفیت محیط‌های روستایی تأکید ندارد و می‌توان آن را در تمام سطوح برنامه‌ریزی به کار گرفت، چراکه تهیه و اجرای دقیق اجرای این استراتژی این اطمینان را به برنامه‌ریزان جهت مطالعات بعدی می‌دهد که RDS تهیه‌شده مشخص کل مجموعه درگیر با منطقه‌ی مورد نظر را اعم از سطوح فرادست و سطوح زیردست در نظر گرفته است. این مسأله با توجه به شرایط منحصربه‌فرد و ویژه شهرستان رشت که به علت گستردگی و البته پیوستگی بسیار عمیق شهرستان با حوزه‌های نفوذ خود بسیار قابل توجه است و حل کردن مسائل شهرستان تنها به خود شهرستان بستگی ندارد؛ هر استراتژی مبنی بر این است که نه‌تنها برای این مکان بلکه برای سایر مناطق در ارتباط و به‌شدت افزایش رقابت‌پذیری مناطق شهری پایین‌تر از شهرستان و تمرکززدایی از مرکز شهرستان توصیه می‌شود.

تحقق این امر باعث می‌گردد تا دومین حالتی که به آن اشاره گردید، محقق شود. با این توضیح که در صورت تحقق تمرکزگرایی و بالا رفتن توان رقابت‌پذیری شهرهای اطراف، بخشی از وظایف و اختیارات شهرستان به نواحی اطراف محول می‌گردد که این امر می‌تواند ظرفیت و نیروی شهرستان را در راستای نقشی فرا منطقه‌ای ساماندهی نماید. امری که در شرایط کنونی به علت تمرکزگرایی شدید و بار مسئولیت بالای شهرستان و عدم رقابت‌پذیری سایر مناطق، شهرستان رشت را با توجه به امتیازات و پتانسیل‌های ویژه‌ای چون؛ مجاورت با منطقه آزاد انزلی، نزدیکی به پایتخت کشور و شهرهای مهم کشور، وجود کریدور شمال - جنوب، پتانسیل‌های بکر زیستی و طبیعی و... از پذیرفتن چنین نقشی باز داشته است.

در راستای نظریه سیستمی توسعه منطقه‌ای هیلهورست که به تقویت مراکز در اطراف مرکز منطقه و توسعه مراکز واقع در مسیر خطوط ارتباطی و مناطقی با حوزه نفوذ وسیع که با رشد بی‌رویه مرکز استان روبه‌رو بوده و درعین حال سایر مناطق استان از توسعه ناچیزی برخوردار می‌باشند قابل اجرا می‌باشد، پیشنهاد می‌گردد.

به‌علاوه بر اساس راهبرد شبکه منطقه‌ای (RNS) مایک داگلاس، شکل‌گیری نظام غیرمتمرکز برنامه‌ریزی به‌منظور

تقویت پیوندهای روستایی- شهری ضرورت می‌یابد. لذا با ایده‌گیری از این نظریه می‌توان گفت که شهرهای استان نیز نیازمند ارتباط سیستمی بوده و هرکدام به‌عنوان جزئی از کل مورد توجه قرار گیرند. چراکه عدم اتخاذ رویکرد سیستمی، موجب عدم کارایی و انسجام و پربشانی سکونتگاه‌ها خواهد گشت در همین راستا توسعه منطقه‌ای شهرستان رشت با تدوین برنامه جامع توسعه سکونتگاه‌های شهری و روستایی استان و شهرستان باید مورد توجه قرار گیرد.

در این بخش به بیان مهم‌ترین پیشنهاداتی که می‌توانند قرارگیری در فرایند توسعه منطقه‌ای را تسریع بخشند اشاره می‌گردد:

- ✓ تهیه و اجرای طرح استراتژی توسعه منطقه‌ای (RDS)، استان که این امر می‌تواند در توسعه فضایی، تعادل بخشی، شکل‌گیری شبکه شهری متوازن بسیار مؤثر باشد و در نتیجه منجر به تسریع توسعه منطقه و شهر رشت کمک خواهد کرد (باتوجه به تقسیم‌بندی کلی استان در سه سطح شرقی، غربی و جلگه مرکزی نیز می‌توان این هدف را پیگیری نمود)؛
- ✓ توجه به سلسله‌مراتب شهری در استان؛ چراکه نبود شهر درجه دو، پس از شهر رشت، باعث شکاف عمیقی در شهرهای استان گردیده است؛
- ✓ بالا بردن توان و ظرفیت رقابت‌پذیری نواحی وابسته و حوزه نفوذ شهرستان رشت؛
- ✓ درگیر نمودن و واگذاری برخی اختیارات و مسئولیت‌های منطقه‌ای و ملی به شهرستان رشت که این امر در صورت تداوم می‌تواند به پذیرش مسئولیت‌ها و نقش‌های فراملی نیز منجر شود که شهرستان رشت تاکنون شاهد از دست دادن فرصت‌های بسیاری در این زمینه بوده است؛
- ✓ افزایش جلب و جذب سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی با توجه به نقش غیرقابل‌انکار عوامل اقتصادی و پویا شدن چرخه اقتصاد در توسعه منطقه؛
- ✓ اصلاح ساختار فضایی منطقه به‌منظور تسهیل و جابه‌جایی کالا و جمعیت؛ و
- ✓ آینده پژوهی و پیش‌بینی زمین موردنیاز فعالیت‌های آتی، با توجه به محدودیت زمین در شهرستان.

سپاسگزاری

مقاله حاضر مستخرج از رساله دکتری رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی بوده که در گروه جغرافیای دانشگاه آزاد اسلامی واحد آستارا از آن دفاع شده است.

منابع

- امیر انتخابی، شهرام. (۱۳۹۴)، طرح سطح‌بندی و گونه‌شناسی روستاهای استان گیلان. مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، سال دهم، شماره ۳۰، ۴۶-۲۹
- بنیاد مسکن انقلاب اسلامی. (۱۳۹۱). نگاهی به فعالیت‌های عمرانی روستایی در برنامه چهارم توسعه. معاونت عمران روستایی، تهران.
- بهشتی، محمدباقر، زالی، علی. (۱۳۹۰). شناسایی عوامل کلیدی توسعه منطقه‌ای یا رویکرد برنامه‌ریزی بر پایه سناریو. سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور، تهران.
- پژوهان، موسی. (۱۳۹۳)، راهبرد توسعه منطقه‌ای (RDS) و راهبرد شبکه‌ی منطقه‌ای (RNS)؛ مقدمه‌ای بر ادغام یک دستورالعمل توسعه‌ای در یک پارادایم نظری، قزوین، همایش ملی نظریه‌های نوین در معماری و شهرسازی.
- حسین زاده دلیر، کریم. (۱۳۹۱). برنامه‌ریزی ناحیه‌ای. چاپ یازدهم، انتشارات سمت، تهران.
- رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا. (۱۳۸۹). مدیریت توسعه روستایی (بنیان‌های نظری). انتشارات سمت، تهران.
- رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا، بدری، سید علی، سجادی قیداری، حمدالله. (۱۳۹۰). بنیان‌های نظریه‌ای برنامه‌ریزی کالبدی

- مناطق روستایی. بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، تهران.
- زالی، نادر و منصوری بیرجندی، سارا. (۱۳۹۴)، طراحی الگوی روش شناختی کاربرد برنامه‌ریزی فرض بنیاد در مطالعات توسعه‌ی منطقه‌ای، آمایش سرزمین، دوره‌ی هفتم، شماره‌ی دوم، صفحات ۲۵۴-۲۳۱.
- زاهدی، شمس‌السادات. (۱۳۹۱). توسعه پایدار. سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها، انتشارات سمت، تهران.
- شکویی، حسین. (۱۳۹۰). اندیشه‌های نو در فلسفه‌ی جغرافیا (فلسفه‌های محیطی و مکتب‌های جغرافیایی). جلد دوم، چاپ هفتم، گیتاشناسی، تهران.
- طیبیان، منوچهر. (۱۳۷۸). تعیین شاخص پایداری و ابعاد آن در محیط‌زیست. محیط‌شناسی، سال ۲۵، شماره ۲۴، صص ۱-۱۱.
- کنت، سیلویا، مک لوین، کتی. (۱۳۹۱). جغرافیای توسعه. ترجمه: فاطمه بخشی زاده، جهاد دانشگاهی، تهران.
- محمدی، علیرضا. (۱۳۹۲)، راهبرد توسعه‌ی منطقه‌ای (RDS)، تهران، اولین همایش ملی جغرافیا، شهرسازی و توسعه‌ی پایدار.
- مومنی، احمد، ایمانی، بهرام. (۱۳۹۷). آینده‌نگاری توسعه پایدار روستایی. نخستین همایش ملی آینده‌نگاری راهبردی در حوزه علوم جغرافیایی و مطالعات شهری- منطقه‌ای، صص ۱-۹.
- نوروزی، اصغر. (۱۳۹۳). مقدمه‌ای بر الگوی نوین توسعه پایدار روستایی با تاکید بر الگوی اسلامی. انتشارات پیشرفت، تهران.
- Godet, M. 2006. *Creating Futures: Scenario Planning as a Strategic Management Tool*. France, Economical publish. Torjman,
- Torjman, S. (2000). *The Social Dimension of Sustainable Development*. Caledon Institute Social.
- UK Department for Regional Development (DRD), (2013), *Northern Ireland Regional Development Strategy 2035*. for Northern Ireland. Department for Regional - Development. Strategic Planning and Co-ordination Division. From: www.drndi.gov.uk/RDS2035. Accessed on 18 November 2013.
- Meijers E J, Burger M J, (2010), Spatial structure and productivity in US metropolitan areas, *Environment and Planning A* 42(6) 1383 – 1402
- Neil Adams, Neil Harris, (2005), *Best practice guidelines for regional development strategies*. From: www.interreg-grids.org. Accessed on 18 November 2013.